

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 216 (9593) Суббота, сентябрь 14, 1974 чыл

1925 чылда үндээлеттинген Өртөө 2 көп

Организаcтыг бедик деңнелге

СЭКП обкомунун X пленумунун шийтпирлерин амыдыралга чедишкенин боттандыраарда, хой малдың баш санын өстүрери-биле чөргөштор оң продуктулуг чоруун бедидери эргежиң чугула дээрлики бүрүзүнге билдингир. Хойну ажаарының байдалдарын экижиткени, республиканың дыма хой ажил-агыйлары хойнуң тарып боозадылганын чөгүрү үзүндө чорууду турары малдың чаш төлүн менди камгалап алырынга дузалыг болган. Бир эвес республика 1973 чылда чүс хойдан-на 77 хураганы камгалап алган болза, бо чылын оон 8 хураганы хойну камгалап ап, элээн чедишкенин билген. Район 100 хойга онааштыр 94 хураганы менди өстүргөн. Ол район курунге дун садар планын база чедишкенин куустаткан. Чөөн-Хемчик район 100 хойдан-на 91, Таңды—90, «Революцияның чалбымы» совхоз—113, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз—101 хураганы менди доруңтурган. Республиканың чамдык хойжуларын өргүзүгүрү дына бедик болган. «Алдан-Маадыр» совхозтун хойнузу Д. Оржак 100 хойдан-на 153, «Революцияның чалбымы» совхозта И. Сафонов—143 хураганы менди алгаш социалисттик чарышка тилзаланар.

Мурнакчы райондарың, ажил-агыйларның, хойжуларның арга-дуржулгазы ажил-агыйларга мал бажы өстүрүп болурунун бүгү арга-курлаары барын херечилеп турар. Ынчалза-даа курлаарыларны долу амыгалап турар бис деп болбас. Чикээ, Бий-Хем район 100 хойдан-на 74, Кызыл хоорай Сөвединиң ажил-агыйлары—71, Улуг-Хем район—70, «Кара-Хаан» совхоз—68, «Х Улуг хурал» колхоз—78, дуржулга станциязы—76 хураганы тус-тузунда камгалап алгылаан. Бо дээрге ортуман безин четпес өргүзүгү-дүр. Малдың чаш төлүн эвээш камгалап алыр чорук тарып боозадылганы багай чорууду, ол чугула кампания үзүндө бугурунчуларын, эдерингеге кирер хойларын, тарып боозадылга пункттарын, а бедик мергежилдик техник кадрларны эки белеткел албайн турарыңдан кол хамзаарып турар. Хой ажилын улам хөгжүдөр талазы-биле хемчеглерин куустадиринга пункттарның ажилының технологиязын шыңгы сагып тургаш, хойну тарып боозадылган эки организастаары шийтпирлиг ролду ойнаар. Чүгле ыңчан төрүүр хой бүрүзүндө чаш төлдү менди ап болур. Ынчалгаш 100 башка онааштыр камгалап алган хураган хойнуң баш санының ниити өзүлдесин тодаргайлаар эвес, харын хой ажилының орулгалыг болурун магадылаар эконоимикти өргүзүгү болур.

Бо чылын республиканың колхоз, совхозтары 536 муң хойну эдерингеге кирер. Оң иштиден 320 муң хойну тарып боозадыр. Сентябрь эгезинде 46 пункт амыгалап эгезден. Ам 25000 хире баш хойну тарып боозаткан. Эрткен чылдың бо үези-биле деңээрге 2000 баш хой хөй болуп турар. Тарып боозадылганы чедишкенин эрттериниң бир чугула чулуу болза, ажил-агый бүрүзүнге ниити негелдеге дүгүлүп турар белеткелтиңген болгаш дериттинген пункттарын четкири-биле ышып алыры болур. Ынчалза-даа бир пунктта 1500 баш хой онааштыр турбуй, Барыш-Хемчик, Овур, Тес-Хем райондарың ажил-агыйларында пункттарга 2000 амыг хой онааштыр турар. «Х Улуг хурал» колхозта 6 пунктунун чүгле 2-зи амыгалап турар. Ол ажил-агыйда 213 бугурунчук кошарың чүгле 81-и кластыг. Тарып боозадылга пункттарын Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик райондарың чамдык ажил-агыйлары четчелеп албаан.

База бир кол чүүл—төрүүр хойлуг коданны аңгылап, ону эдерингеге, азы тарып боозадылга белеткээри болур. Ол болза хураганын эрте үези-дир. Ындыг болза-даа, чамдык ажил-агыйлар хураганын үезин, ону төрүүр нодандан аңгыларын саададып турар. Ындыг чорунту «Барыш», «Шекпээр», «Бай-Тал», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездин аттыг совхозтардан, Эрзиниң «Мөрөн», Каа-Хемниң «Иоимунимче орун» колхозтарыңдан көрүп болур. Дына хой колхоз, совхозтар бугурунчук кошкарларың арга-шынды кынап, оларны шөпөл нөрбүс. Харын-на ажил-агый-жы эвес, харыс-салга чок чоруктун түнелинде бугурунчук кошкарларың багай ачылар, чөмгир турар. Оң уламыңдан өлөр усаалыг үезин чедирип, амыгалаар арга чок болу бергенер. Бай-Тайга район эки усаалыг, кластыг кошкарларың чүгле 41,1 хуузун, Барыш-Хемчик—35,9, Чөөн-Хемчик—29,9, Улуг-Хем—49,9, Тес-Хем—41,4, Эрзин—37, а «Алдан-Маадыр» совхоз—12,6 хуузун тарып боозадылга, сула эдерингеге кирештирип, амыгалап болур аргалыг апарганы дүвүрениң байдалды тургузуп илген. Чүге дээрге «Алдан-Маадыр» совхозта—148, «Чыраа-Бажы» совхозта—188, Эрзиниң «Чаа орун» колхозунда—104, Чөөн-Хемчик районда—424, Тес-Хем районда—233 баш кошкарлар четпес болуп турар. Ол талазы-биле айтырыңың рай-куускомнарның көдээ ажил-агый эргелелериниң, ажил-агыйларның тускай эртемнигери дарый шийтпирээр хуладалыг.

Сентябрь 1-де меэдэ өзүгээр алырга, Таңды районда чүгле «Шамбалыг» совхоз хойну тарып боозадыр амылче кирген болуп турар. Бий-Хем районда 17 пунктундан чүгле 4 («Саян», «Нызыл тараачын» совхозтарда), а Тес-Хем районун «Чодураа» колхозта чангыс пункт амыгалап турар. Каа-Хем, Эрзин райондарың чангыс-даа ажил-агыйы ол амылды эгезевен. Барыш райондарың ажил-агыйы хойну тарып боозадырын эгелей берсе-даа, оң технологиязын үрөп турарлар. Дына хой ажил-агыйларда нылдыңган пунктлар чөгүрү негелдеге дүүлүсө. Туубуй пилатар оруннга демир печалар салып каан. Бай-Тайга, Барыш-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда нодан буруун пунктта эки эрзиниң графигин тургуспаан болгаш ажил-агыйларның удурунчулары ону бадылаваан.

Хойну тарып боозадыры—чугула амыл. Аңаа каадыг белеткелдик илгенин республиканың ажил-агыйларыңга барып, хыналданы кылган. Хыналданың түңгелин райкуускомнарның, улусчу контроль комитеттериниң хуралдарыңга, нөдө ажил-агый эргелелериниң чөвүлелеринге чугаалазып кирген. Амыг уеде тарза, сизин негизинде чугула айтырыглар болуп турса-даа, партия райондарың, райкуускомнарның, оларның көдээ ажил-агый эргелелериниң удурунчулары хойнуң тарып боозадылганын организастыг эрттирер талазы-биле ичизингенин кошпаатка ужурулуп. Бо чугула кампанияны чедишкенин чорутканызы түңгелинде хой малдың чүгле баш саны өзөр эвес, а харын оң продуктулуг чоруу улам экижирип деп үезин утпас керек.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОНГА

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Дүүн СЭКП Каа-Хем райкомунун хуралдар азынга районун партия, ажил-агый активини хуралы болуп эрткен. Районун ажил-агыйларында дүжүт ажаап алышканын чоруп турарыңга дугайында айтырыгы алаа чугаалашкан. Бо ажил ол районда бедик темп-биле чоруп турарын хуралга санал берген өстүр чугаалап, тодаргалык чымыл дүжүдү кыска хуусада чидирг чокка ажаап алыр дөш районун ажил-ишчилериниң кызык амыгалап турарын демдегелен.

Активни хуралыга СЭКП обкомунун ийги секретары В. И. Филиппов киржи, республиканың ажил-агыйларында дүжүт ажаадылганын болгаш мал чөмүшпү белеткеленин чоруп турарыңга дугайын чугаалашкан.

Сентябрьның бирги он хонунда дүжүт ажаадылганын социалисттик чарыжы-

ның тийлекчи болган Каа-Хем районга СЭКП обкомунун бюрорунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, обкомунун чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунун доктаалы-биле районнар аразында шийчир Кызыл тукут тыпынын шийтпирлеэн болгаш.

Актив хуралыга эш В. И. Филиппов үй Кызыл тукут районун ажил-ишчилериниң тодээлекчилерине тывыскап.

СЭКП райкомунун бирги секретары эш В. И. Филиппов баштаан районун тодээлекчилери шийчир Кызыл тукут хулаап алгаш, каа-хемчилерини күш-ажылы бедик-биле үнелээр дөш, СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелине өөрүп четтергенин алаар-пашаан, бедик шийчир салбас дөш ам-даа кызык амыгалаарын хулаап-көчүр.

Бистин мөрр.

«Кызыл тукут», эргелелиниң мурнакчы тудууларың бирээзи Биче-оол Монгуш-оолович Хомушук наймысаладып тудууларыңга он чыл чыгы амыгалап келген. Ол чылдарың дургузунда дыма хөй анык оодар, кыстарын болуңду мергежилдинге өз өрөткөн.

хөгжүм-шият театрың тудуунда амыгалап турар. Ол—Степан Белоусова удурунчук бригаданың мурнакчы ашымы. Ол ай бүрүзүң планын 110—120 хуу күстедип, Совет Тываның 30 чыл оюнга хуу-ажыкчы чедишкениңди ужуражыр дөш. Бо хуу-неде сорук кирген амыгалап турар. ЧУРУКТА: тудуужу Б. М. Хомушук. А. МОНГУШУҢ ФОТОСУ.

Кыштаглаашкыңга амдыгаарың белеткенир

БАЙДАЛ ДҮВҮРЕНЧИГ

бастын аргада чок О-Шынаа-жыларың хулаагыңа 1241 тонна сизиниң белеткээриң чедир ам-даа 614 тонна арткан-дыр.

«Тес-Хем» совхоз ам-даа 3663 тонна сизин белеткээр ужуражыр. Совхозта механизастаттыңан 2, а хол кадырың биле сизин кезер 3 сизиниң бригадаларда 51 киж амыгалап турар. Мал чөмүшпү белеткеленин чөвүлелиниң маалымчылары бери бүрүн каа-ра тутушпаан.

«Чодураа» колхозта бо хуу-неде мал чөмүшпү 1497 тонна сизин белеткеленин. Ол—колхозтун белеткээ чөгүрү сизиниң 41 хуузу-дур. Бо ажил-агый мал чөмүшпү белеткээр талазы-биле районда дүрер чөри эзел. СЭКП райкомунун болгаш райкуускомунун ажил-агыйлары аразында шийчир Кызыл тукут каш удаа чачалап ап келген. Саян Чикейге болгаш Васильи Аралдинге удурунчук сизиниң бригадалар мал чөмүшпү белеткеленин эки амыгалап, пладарың 80 хуу ажыра бергенер. Ынчалза-даа чодураажыларың чедишкенин оожуржар барымадазы база чок: ам-даа 2146 тонна сизин белеткээр арткан. Ол дээрге эвээш эес сан-дыр.

Сизин кезери-биле колхозтан чоруктун 24 кижинг механи-астаттыңан сизиниң эвөөн Ак-Чыраада амыг хуу-неде амыгалап, 70 амыг тонна сизиниң престезин, колхоз тө-вүрүс дажын киршике. Сизин белеткеленин 50 киж бо колхозтан амыгалап турар. А чүгле хой бие инек малчыныр бөжүн 62 жоданда болгаш. Моон алгаш көөрге, мал чөмүшпү белеткеленин киржи болгу дег күш база-ла

хаара тутушпаан-дыр. Мал чөмүшпү белеткээриңге бүгү колхозчулары, совхоз-тарның ажилчыларың, колхоз, совхозтарга шөптөн турар организасталары мобилизастаттыңан тургаш, бар турар бүгү техниканы, киж ажуун чо-гумчалыг амыгалаары эргежиң чугула дээрлики СЭКП обкомунун бюрорунун болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шийчир Кызыл тукут тыпының маалымчылары бери бүрүн каа-ра тутушпаан.

«Чодураа» колхозта бо хуу-неде мал чөмүшпү 1497 тонна сизин белеткеленин. Ол—колхозтун белеткээ чөгүрү сизиниң 41 хуузу-дур. Бо ажил-агый мал чөмүшпү белеткээр талазы-биле районда дүрер чөри эзел. СЭКП райкомунун болгаш райкуускомунун ажил-агыйлары аразында шийчир Кызыл тукут каш удаа чачалап ап келген. Саян Чикейге болгаш Васильи Аралдинге удурунчук сизиниң бригадалар мал чөмүшпү белеткеленин эки амыгалап, пладарың 80 хуу ажыра бергенер. Ынчалза-даа чодураажыларың чедишкенин оожуржар барымадазы база чок: ам-даа 2146 тонна сизин белеткээр арткан. Ол дээрге эвээш эес сан-дыр.

Сизин кезери-биле колхозтан чоруктун 24 кижинг механи-астаттыңан сизиниң эвөөн Ак-Чыраада амыг хуу-неде амыгалап, 70 амыг тонна сизиниң престезин, колхоз тө-вүрүс дажын киршике. Сизин белеткеленин 50 киж бо колхозтан амыгалап турар. А чүгле хой бие инек малчыныр бөжүн 62 жоданда болгаш. Моон алгаш көөрге, мал чөмүшпү белеткеленин киржи болгу дег күш база-ла

дөш СЭКП райкомдарыңга, райкуускомнарга дааскан бол-гай.

Сентябрь 1-ге чедир Тес-Хем райондан 258 баш бола мал, 3793 баш шөр мал олуп хо-раан. Бо санар үстүнде айыт-каныг доктаалга-даа, СЭКП обкомунун X пленумунун док-таалыңга-даа дүүлүсө болуп турар ишжаалы.

Кыштаглаашкыңга бүгү тала-лыг болгаш ой-пашада белетке-лириниң кол айтырыларың чокка чаа болуп эрткен СЭКП обкомунун бюрорунун болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хулаап алган доктаалында айткан Тес-Хем районда база дүвү-рениң.

Малды менди кыш ажыраы кыштаглаашкыңга эки белет-келенин хамзааржыр бол-гай. А Тес-Хемде бо талазы-биле амдымында чүгле чугаа чоруп турар. Республиканың хөй-хөй ажил-агыйлары кыштаглааш-кыңга белеткелди октябрь 1-де доозар деп хулаагы алган. А Тес-Хем район ол амылды ок-тябрь 24-де доозар, азы Совет Тываның 30 чыл оюн байыраа эрттирп алгаш, ам кыштаглар сепээр амылче кирер хөмү-нүз.

Районун малчыны баш са-ны чылдың-на нежежип турар. Бо чылдың июль 1-де меэдэ өзүгээр районга 1471 бизаа, 37158 баш аңай, хураган не-мешек, Олорга кажаалар, а малчыныр бажыныр бажы-херек. Мал амыгалаары амы-галыңарыңга эргежиң чугула култура-амыраар бугула-ды тургузуп бээр хандылар, чаа-чаа кызыл-булуңдар, ту-бар-бажындар, чуртталга ба-

жындарын тударын, септээрин доозар дугайында СЭКП обкомунун бюрорунун болгаш ре-спубликаның Министрлер Чө-вүлелиниң август 17-де хулаап алган доктаалында айткан болгаш. Районун чамдык ажил-агыйларың байдал кандайга? «Ак-Эрик» колхозтун малчыныр 43 кезек чөргө кыштаар. Ол кыштаглар-дан чүгле үезинде 26 тонна си-гени чедирген. А артка 40 кыштагларда сизин-даа чедир-кениңиз, септеге-даа кылдын-маан. Малчыныр суг чедир-рер 6 автомашиналарын үжү үрелди. Колхозтун 3 кулдукта-рының чүгле чангыс амыг үе-де амыгалап турар. А Шара-Нуурда, Агарда кулдуктар амыгалаваастаан. Ол кулдуктар септедери-биле колхоз ме-лорация болгаш суг ажил-агый министрствозу-биле не-рээлент. Ынчалза-даа амыг ам-даа эгезевен. Каптал сеп-тедере кирер 8 кажаалы сеп-тээр-биле, 4 кижинг эвөөн тургузупкан. Оларның амыг кажаан доозуру бидинмес. Амыгды мчымы оожум темп-биле кызыл болза, кыштаг-лаашкыңга белеткелди октябрь 10 бетинде доозар. Дзын ак-эричкелериниң түзүлгеленин кулдуктирери берге. Бо колхоз-тан чүгле 5 малчын бажыңга кыштаар.

«Тес-Хем» совхозтун Устү-Шынаа сазырының малчыныр 43 кезек чөргө кыштаар. Оларның чүгле ийинде мал чөмү чедирткен. Малчыныр-дан чүгле 3 азы ишти бажыңга кыштаар болду. Бо чылдын Са-рыг-Талы ийн ала ишти чурт-таар бажыңды керээ өзүгээр районда КМК чери кылар тургаш, амыг чедир күстөткөн.

КОЛООНАЛЫГ ЗАЛГА ХУРАЛ

ССРЭ-ниң иштики херектер министрствозунун академиязын ажиттыгыңга тураскааткан байы-рым хурал Эпителиер бажы-нын Колонналыг залы-га сентябрь 12-де болган.

Чылгачан адимиттиг адыш чыгар турар, СЭКП ТК-ның Чигелге секретары эш Л. И. Брижиасти баш-талыр СЭКП ТК-ның По-литбюроу составыг хуу-даат президиуму соктаан. М. А. Яков алаарын болгаш эрес-маадырдыг чо-руктун, деиниңиң идея-ларыңа шычы чоруктуй үлөсөр-чөжөө —Кызыл туку-

ту ССРЭ-ниң ИХМ академиязыга хулаагы берген. Кызыл тукут академиянын пачалыгы иштики херектер албанының генерал-майору М. С. Крылова ол дамчыдып берген. Хулаадын чорукчулары СЭКП Топ Комитетинде, ССРЭ-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелине байыр чедирген чагыны өңгөсө эр-сетилген хулаагы алган. (СЭТА-ның корр.)

Улусчу тудугда ТЕМП ДҮРГЕДЭЭН

Совет Тываның 30 чыл оюнга улусчуру Кызылда чымыг дамчыдылганын тудуун бо аяда доозар сорула салган чарыштыг организасталарың мурунку оодурунда «Тыва суг-тудуг» трестин амыг-ишчилери чоруп турар. Олар Му-гур куудумузуңда 200 метр амыг чөри боттарың күзү-биле казырап, бетон коошпа-лар салырып, аңаа дөмөр хой-айлары элтеп дунзалаарың сөөгү хуверде эй-не шууду-гу, күжүрүшкениң кызыл доозушканыр. Хосалларың долдандыр шарып, гидро-чылыгалашкынар кыларыңга болгаш өскө-даа азы-бүрү дузалар амыглары күстө-диринге Тыванын эртем-шын-иел институтунун, геология-шынчыл эспедициязының амыгдалчылары эй-не илеп-кейлин-биле дузалашкан. «Тыва суг-тудуг» трестин илаа участогунун амыгчылары ол трассада хосаларың кы-рын коопшаламач бетон кы-лыглар-биле дугаалары, куудун кудуу, бетоннарың дооскан, илчигаш Мугур куудумузуң-да 200 амыг метр чымыг оруу дугаалтыгына ол.

Ленин куудумузуңда амыг хаймыгдалчылар. Ында «Тыва тудуг» трестин бугурулуруңда 200 метр амыг чымыг оруу-да салган хосалылары дугаа-ларын, чылгачыларын бедик тем-пийг кылгылаан. Чүмүшү куудумузуңда шөйүлген тра-сыны монтажтары «Тыва септеге-тудуг» трестин эи Емельяныч удурун учас-тогу хожуандыг байдалдыг чурдуу турар. Олар монтаж кылары өскө бугурулуруңга деңээрге, бир недела хожу-даткан.

Комсомольска куудумузуң-да 680 метр амыг учас-токта монтаж амыглары механи-астаттыңан. № 62 кодонна база амыгдалгы байдалдыг күстөдир турар. Бо куудумуңда учас-токта 20 амыг коллектив-тер амыгдалар ужурап. Ам-дымында 14 организасталың амыгдалчылары бар. Ам мын-ды өрт чериниң, Дээди суг-туу, Юстиция министрствозу-нун алы заловунун, «Туни-ская правда» солунун редакциязының амыгдалчылары хууңу-не көөп, кызык амыгалап турарлар. О. ОХЕМЧИК. «Шының» тускай корр.

АН-ДОВУРАККА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Дүүн, апрель 13-те Ак-До-вурак хоорайның Куль-тура ордунга «Тыва даг-дугу» комбинаттың бо-лгаш хоорайның он чыл бо-лганга тураскааткан байыр-лык хурал болуп эрткен.

Комбинатта даг-дугу амы-галчыларың, тудуужу-ларың, дагжыларың, транс-портчуларың, энергетикте-риниң эрес-уудуру ажил-ижи-нин дугайында илтелкен «Тыва даг-дугу туудуг» эргелели-нде парток секретары В. А. Бакулин кылган.

Байырыг хуралдың амы-галы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дагжы М. К. Медауе, СЭКП Тыва обкомунун секретары В. И. Попов стар кирешкен.

Ол-ла организаста Арты-Суг-Бажыга 200 баш инек кирер кажаа тудар планын база куу-стөткөн. А Дүңге-Бажыга 600 хөй кирер кажаалы совхоз ту-лар болгаш амыгалаа бо чы-лар кирер ужурулуп. Салбар-ның Муңгаш-Акта, Чалагай-блекте, Шараан-Хаяла, Са-рыг-Сигенде каптап септеге-ге кирер чок кажааларың со-вхозтун тудуужулары кызыл эгезден. 3 кулдуктарың ийли амыгалап эдеринге белет, суг өртүрү 3 автомашиналар-ның бирээзи септедесе.

«О Шынаа» совхозтун мал-чыныр 82 кыштагга кыштаар. Кажаалар септээр-биле тур-гускан чангыс эвөө амыгды чаа-ла эгезвен.

«Чодураа» колхозтун мал-чыныр 62 кезек чөргө кыш-таар. Районун өскө амыг-агыйларыңга деңээрге кышта-лаашкыңга белеткел амыгала-рың мында чөргө чоруу. Мал-чынырлар чүгле 4 кижинг кыштаанда бажы чок, а ар-тка 58 малчынар шунту ба-жыңга кыштаар. Бажынар болгаш кажаалар септээр эе-лорлар амыгалап турар.

Колхозтун 3 кулдуктарың дөртү амыгалап турар. Агарда кулдук септээр-биле керээ чаргаш. Мелорация болгаш суг амыг-агый министрствозу оозун амыг чедир күстөткөн. Тес-Хем районда кышта-лаашкыңга белеткел амыгала-рың чоруп турарың-биле та-ныкчы көөрге, байдал мын-дыг-дыр. Мал кажааларың болгаш малчыныр тургатар бажы-нырың септедериң зарый доос-тос болза берге, кыш үз-вөс келир дээрли. Таңды саны-нын амында чаттап хэр са-гымдыр турар. М. КАЛЧАН. «Шының» тускай корреспон-дентиз.

Хуралдарның кижизидикчи ролю, дээшти дээш

Партия хуралы — партия аге организационный дээди органы болур деп СЭКП-ин Уставында айткан. Оларга бугу коммунисттерин кижизидикчи-биле ой келген ажил-агыйжы болгаш политиктиг эң чутула айтырыгларын чуталаажып, анда дүүштүр чогуур түнөөдөрүн үндүрүп, сорулгаларын айтып турар. Мындз хуралдарга коммунисттер болууну коллективинин ажил-чорудуулаагы бугу-пийитин болгаш партиянын ажил-чорудуулаагы-биле сыйры холбаштары, ажил-агыйжы өргөл-башкаарына кижизидикчи организацион-политиктиг шкөөдөн эртип, анда чамчыгып өөрчөйлөр.

Бистин партиялык партия хуралдарынын кижизидикчи утка-шылары болгаш дээштин улам беддериче дауу кичөөтөйин салып келген. Оон тодаргай чикээне «Пресавль хоорайнын партия организациондарынын партия хуралдарын эртирп турар практикалык дугайында» СЭКП ТК-нын 1969 чылдагы доктаалы чуталаал болур. Парторганизациондарынын дээди органы — партия хуралдарынын ролон болгаш учур-дузанын беддеринин эргежок чутулаагы, партиянын ишти демократиялык улам калбар-тырып болгаш партияны сагыла-чуртуну улам быгыт-сагыла ол доктаала онаалап айткан. СЭКП ТК-нын ол доктаалын болгаш партиянын XXIV съездинин бо айт-

рыгга холбашкан айтыш-кышын амыдыралга боттандыр-ышкан, Эрон районун партия организациондары органи-зас талазы-биле быжыгып, ламдык аки түнөөдөрүн че-дип алган.

Районун партия органи-зациондары партия хуралдары-нын кижизидикчи ролон бе-дидип, дээштин күштели-рин, оларга хүдөөп алдынган шиптирлерин күссөдөзүн организаастар дээш чорудуп келген кемчелерин түнөө-дө болгаш коммунисттерин башкарыкты ролуну бедөөн — бистин партиялык амы-дыралында организацион-полити-ктиг чутула кемчел болур парторгументалер содууш-кунуун уезинде тодаргай эле-рөөн. Партия организацион-дарынын хуралдары Устав бу-гаар эртип, оларга коммуни-стерин 90-дан өрү хуузу кир-жи, хуралдарга олуршпал-нарын үштү биринден эвеш эвеш санал-оналарын берип, тургустунган айтырыгларын шиптирлээрине бот-илек-кени көргүзүп турар болу-берген.

Партия хуралдарынын учур-дузанын бедөөн ажил-агый чорудуулаагы дээштин салдарын чедирп турар. Районун ажил-ши-чилери тоску беш чылын то-

дарамдык чымында улам кү-нөшкүнүн ажилдар база Совет Тыванын 30 чыл өнү-күш-ажылы чедикшилер-лик уткуур дээш, калбарган социалисттик чарышка кир-иш-кеп, багай эвеш түнөөдөрүн чедип алганар. Эронун ажил-агыйжы чымын баш-тайгы чартында күрүнеге мал продуктулары садар социалисттик хүдөөдөрүн бугу көргүзүлгө айы-биле ажыр куусеткен. Бо хүннөдө кү-рүнеге дук садарынын чыл план-дын ажыр куусеткен болгаш тос айларда эвт, сут садар социалисттик хүдөөдөрүн ажыр кууседир дээш шудургу ажил-дар турар.

Партия хуралдары ажил-даркы бүрүтүнч даандырган ажил-херек база оон күссө-дөш дээш харысалгаанын беддериче идиги бээринин код чөсөө болушкан, оларга белек негедени онап турар. Балдарга белек негедени көргү-сүшүшкан, олардан шыгымы негедени «Коммунизмче орук» колхозта партия органи-зациондары (секретары эш В. Сан-Хөө) тургузуп турар. Мында социалисттик хүдөөдөрүнин квартал сананда түнөөдөрүн баш-таар черинин даргазынын ба-за амырал айы-биле хүдөө-гелер күссөдөзүн дуга-

йында тус-тус бригадирлерин болгаш тускай эртемчилерин информацияларын партия ху-ралдарында дынчыл чутала-ажыры чачыл аларган. Ол ышкан мында тус-тус комму-нисттерин хамаарышкан учас-токтарга башкарыкты ролон беддер сорулга-биле партия хуралдарына оларнын ды-надыларын ап турар.

Бо чылын агаар-бойдустун таарыкча чок байдалы тура-даа, ол колхозта партия органи-зациондарынын иштинин малныга четчир салгып чемни белет-кээр сорулганы салгаш, ук айтырыгын коммунисттерин ишти хуралында чуталаажып көрөш, оң киржикчилеринин саналдарына дүүштүр тус-тус эвешелерга коммунисттерин быгыткан. Олар сипетчилер ортузунга партияны салдарын күштелирин, кижизидикчи ажилын чорударынын ангы-да, мында байдалды партбюрога доктаамал дынчыл турар. Колхозта партбюро социалисттик чарыштын негеделерин күссөдөзүн дугайын комму-нисттерин ажил хуралдары-нда чуталаажып келгенин түнөөдөш, ук чутула айты-рыгын парторганизацион, көдө Совет күекомы болгаш ком-сомол комитети база боттары-нын шыгыны контролонга аа-

Ажил-агыйжы чутула ай-тырыгларын коммунисттерин ажил хуралдарында чутала-ажыр чорук оларнын болгаш партия кижизидикчи эвештерин санал-сүмөлөрүн ап, ажил-латкымай турар кураамыр-ларын тып, оң чөп ажыглар-ында, мурнакчы арга-дур-жуганы непередеринге уау идиин бээр. Ол колхозта парт-бюро тус-тус коммунисттерин колхоз бугурулузунин адир-дарында хамаарышкан учас-токтарына партияны хары-салгаанын дугайында ай-тырыгын партиянын ажил ху-ралдарында чуталаажып, оон чогуур түнөөдөрүн үндүрүп келген. Иччанап колхозтын автономиктиг көргүзүлгө ба-за багай эвеш.

Ленин аттыг, «Мөрөн» кол-хозтарда болгаш Нарын ортук-мал школарында партбюролар ишти хуралдарга чуталаажып айтырыгларын шилп алырда, коммунисттерин сүмөзүн ап, анза белетке ажилдарын хы-намчалыг чорудуп, айтыры-ларын белеткээрине комму-нисттерин калба-биле кириш-тирп, боттарынын санал-оналдарын бээр-биле комму-нисттерин бугуруне хун айтыры-ны баш уауу дынчыл турар.

Чоктаа чаз «Мөрөн» колхоз-та партия организациондары хуралында «Оргоз» бугуру-

гөингө коммунисттерин ролон беддеринге парторгани-зациондары сорулгаларынын дугайында» айтырыгын чутала-ажырып, оң белеткээр комис-сиянын составына хоочун коммунисттерден алгыда, амы-жк эштерин болгаш хуралдар-га санал бербес, илдепкей кошкак коммунисттерин база кириштирпеген. Ук айтырыгын хуралга чуталаажып турар үе-дө оон киржикчилеринин илдепкей белек болуп, бот-тарынын харышыл турар ажилдарында болгаш хамаар-жыр участоктарында партия-жы салдарын кошкак чедирп турар чамдык кижизидикчи шыгымын нүгүмчүдөөн. Кол-хозтун сүт-баран фермасына утукчиптер турал коммунист Борс Ирбейж хүдөөдөшүн багай күссөдүн, харысалга чогу-биле аудагалдыг бол-ганын. № 2 хойжу бригаданын бригадир турган Инаа-лай Чамзырын бригадала ма-лдын анды-бүрү чылдаганнар-дан хораар чорук хой турбу-бу, анза уауу дээштин кем-чек азбай келгенин, амыж коммунист мехинизаторлар Бельте Доржу, Иян Эрес-өөл оларнын хой-инти акымында илдепкейлик кошкак комму-нисттерин чөптү-биле айткан. Боттарынын участоктарына чорудар ажилдарын талаан-биле тус-тус коммунисттерге

тодаргай даалгаларын ук ху-ралдан бергилөөн. Олардан мал чемнери белеткээр чуту-ла кампаниянын уезинде болу-нуу бригадалында хойжулар ортузунга партияны салдарын чедирп, мурнакчы үлгелерин көргүзөр-биле даалганы алган коммунист эш Намдал Орус чүтлө боду бевил чайгаар үй-ген 19 тонна ситенин белет-кеп алган. Оон үлгелер-биле ук бригада ситен белеткээр планын 103 хуу күссөткен.

Оон-биле чергелештир комму-нисттерин сагыш-сеткилин база хөөнүн билип алырынын ажил-агыйда чөстөстөрүн иле-редеринин, шүгүмчүдөш кол-бар-тырынын ишдери — партия хуралдарын чамдык партия организациондарынын эртирп турар практикалында чөстө-стөрүн барын айтыр херек.

«Чаз орук» колхозта, ком-мунал ажил-агый болгаш амы-дырал хандырылга комбина-дында партия организацион-дары (секретары эштер Ч. Тан-гыт, В. Дарыма) партия ху-ралдарын чүтлө Устав негед-делерин хажыгытканын барым-далааш, буу-чаа чылдарып, анза чуталаажып айтыры-ларын чогуур белеткел чок тургузар чоруктар бар. Хурал-дарын белеткээрине комму-нисттерин хаара тутуш, партия хуралдарында күш-ажылыч

коллективтер кижизидикчи кижизидикчи база комму-нисттерин бугурулузун аман-гардын ролон беддериче ут-галы болгаш социалисттик хүдөөдөрүн күссөдөрине холбашкан чутула айтыры-ларын чуталаажып келгенин четтес деп санаар.

Коммунисттерин кижизидикчи партия — партия ху-ралдарынын учур-дузанын болгаш дээштин улам бед-дер талазы-биле ажилды бугу талааны күштелдери — рай-онун партия организацион-дарынын бир аң чутула сорул-газы болур. Маалыга органи-зацион-политиктиг чутула кем-чек — парторгументалер содуу-шкунун уезинде районда парт-органizationsында бо уда-нышкын-биле чоруттуган амыжык дуржугаанын улам быжыглар херек.

Партия хуралдарын эрти-рп турар практикалында чам-дык чөстөстөрүн үндөшүн бе-дидип чылдарын, оң СЭКП У-ставынын негеделерине дүүштүр, коммунисттерин илдепкей киржигел-биле эртирерин чедип алыры, оларга хүдөөп алган шиптир-лерин күссөдөш тодаргай, дээштин кылдыр организаци-ондары эргежок чутула. Бо ут-ла-нышкын-биле СЭКП райко-мунун бюроу болгаш чөр-чө-ред партия организацион-дары ам-даа шудургу ажилдарын чорудар апаар.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрон райкомунун
бирги секретары.

Чыл планын күссөткен

Тес-Хем районун «Чоду-раа» колхозунун Хараал-Тей сүт-баран ферма-зын ажил-шичилери Совет Тыванын 30 чыл болур оюн күш-ажылы белеткериг уткуур турарлар. Ферманн коллективин тодарамдык чыла 90 тонна сүтү күрү-неге садар планын сентябрь эгезинде-ле күссөдөшкен. Олар 99 тонна сүтү ду-жааш, чыл планын 125 хуу кылдыр боттандырган. Коммунист Чооду Бат-карга удуктан коллектив чыл төнүчүлгө чедир план-дан ажыр 20 тонна сүтү дужаарын хүдөөгөн. Ферманн чамдык саан-чылары эки ажилдап, хү-дөөгө күссөдөшкен. Ылангыч сааны Баткар Челебин ажилы мактал-дыр. Ол бо чылын бир инектен-не 1400 кг сүт саап алыр хүдөөгө эртен сес айларда күссөдөш, бир инекке онааштыр 1556 кг сүтү саггал.

К. КУУЛАР.

Ам-даа оожум

Хойну тарып боозалары — хой ажилында эң чутула кампания. Хойну баш са-нын өстүреринге, оон про-дуктулуун беддеринге тарып боозаларга улау учур-дузалам. Бо чутула ажил Барым-Хемчик районун ажил-агыйларында эгелер ажил.

Районга иштин-биле бо куурун 38.445 хойну эдер-жилгеге кырыр. Оон иш-тинде тарып боозалары 25 муу баш. Ол ажилды чорудар 16 пунктуун ам 12-ин ажилдап турар. Бо хүнге чедир эдержилгеге кырыр хой 7.139 баш азы бүгү хойну 20 хуузу. Та-рым боозалар хой 3718 азы планын 18 хуузу.

Бо ажилды «Хемчик» совхоз организацион эгел-ден. Ол ажил-агый 7145 баш хойну эдержилгеге кырыр учураат. Оон иш-тинден 3500 хойну тарып боозалар. Дуржулгалыг техник Саая Доклак-Кара хойну тарып боозалыга-зын эки чорудуп турар. Ам оон пунктууна 1000 ажыр хойну тарып боозат-кан.

«Барлык» совхозта 9 пунктуун 6-ын ажилдап эгелден. Ында 1500 хойну тарып боозаткан. «Шек-тыр» 6 пунктуун 4-тү ажилдап кирген болгаш 1200 хойну тарып боозат-кан. Бо иш ажил-агыйда каттышкан 5 пункту ам-даа ажилдап, хой ажилы-нда бо чутула кампаниян кончут оожум эгелер тура-рын айтыр херек.

Б. ДАРЖАА,
зоотехник.

«Тывагаз» бугурулузун эргелелин коллектив эртен сес айларда газ сайгарарынын планын 100,1 хуу күссөткен. Эргелеле олар-ондак бугурулузун диспетчер албанын ажилдакчылары Л. Фикатов, Н. Мочалин, чуртакчыларга газ чедиргичи чолалы В. Коропов, слесарь В. Абанкин бугурулузун эки ажилдап, коллективтин худуктелиги чаалап алган. Екатерина Александровна Новикова албан организа-

Ылаптыг белеткенир

Чөөн-Хемчик районун ажил-шичилери СЭКП обкомунун бугурулузун болгаш рес-публиканын Министрлер Чөв-челелин «Иштинин малын чөс-биле хандырыгынын тала-зы-биле негедде кемчелер-нин болгаш 1974—1975 чыл-дарынын мал кыштагалык док-таалы-биле тайышкан, оң херек кырында боттандырып эгелден. Районун бугу малы 599 кыштагаларга кыштаар. 153950 шөв малдын болгаш 1605,1 мыйштыг боз мал-дын кыштагаларынын септел-гени ажил-агыйларда эгелден. Бо чылын мал ажилында 1246 малчынын 967-ин ба-жынарга кыштаар. Ол ба-жынарнын база септен кирип-кен.

Малды кышты үеде сүт-биле хандырыгынын айтырым шиптирлери база эргежок чутула. Хыналдада илерөөн-биле алырга, районда бар 62 кудуктуу чөвөр ийин ажил-дарына белек, а 40 кудук-тун септелгени чорудуп ту-рар.

Бо чылын чангыс аай хе-виринин 3 инек кажазын, 3 бызаа кажазын болгаш чаа 34 хой кажазын районун ажил-агыйларында тудары көрдүнгөн. Ол кажазарын түдүт эгелден.

Кыштагалашкына белеткел

ажыдары малга четчир чөс-ти белеткен аларында кол хамаарыш. Ам районун ажил-агыйлары 9618 тонна ситени болгаш 17941 тонна сисидусту белеткен. Ам-даа 4172 тонна ситенин кыска хуусада кешп белеткээр дээш ажил-иш хайныккан. Кыш-тагалашкына белеткел ажилдарын Совет Тыванын 30 чыл болур өнүн бетинде до-зар дээш, районда болгаш ажил-агыйларда тургускан комиссиялар ажилын эгелер берген.

Октябрьын 30 чылы аттыг колхозта бо ажил шал-кын чоруп турар. Хойжу бригаданын бригадир Куу-лар Кымылдага удурган 12 кижилг түдүгү эвеш кыштагал септелгенин доозуп турар. Малчын эг-бүлө бүртүз 10-10 тонна ситенин кешп белеткөөн, кыштагалары 500 тонна мал чөс-ти чедирген.

Кыштагалашкына белеткел ажилдарын «Искра» колхоз база организацион эгелден.

Октябрь бирин бетинде ка-жаалар, малчынар чурт-таар бажынар септелгенин доозар дээш районун ажил-ишчилери шалкын ажилдап турар.

Бо ажилды уре-тунелдиг, үлгелдиг чорудар төлөөдө, ажил-шичилерин ортузунда калбарган социалисттик ча-

а, бугурулузун черлеринде болгаш чуртта-га бажынарнда чаз ажилдамын чур-муун талазы-биле чоң арга-сүмөзүн берип, эки ажилдап турар. Ындык кижилер-ин бо коллективтен хойну адал болур.

ЧУРУКТА: оң талазында — чолалы В. Коропов, слесарь В. Абанкин оларнын газ-ты машинада чудурп турары. А. СОДУНАМНЫЧ фотоузу.

ИДЕПКЕЙНИН ТҮННЕЛИ

Шуурмактын ыяш белеткээр пунктуу тудуг ыяш белеткээр, сөөртүр болгаш дынг ма-териалдарын бугурулузун чыл планын күссөдөшкен. Пункт туура буугаар 10 муу кубометр туура ыяш белеткээр тур-гаш 20,7 муу кубометр база дынг материалдарын 7,3 муу кубометр тургаш 13,2 муу кубометр кылган. Баранын продукция бугурун 105 хуу, оң сайгарыш—108 хуу чедир, азы пландан ажыр 189 муу рубльдин продукция-нын сайгарган.

Пунктуун дынг материал-дарынын пети (ларгасы В.Н. Даван) өскөлдөн эки ажил-дан турар. А ажилчылардан чолалыч Л. П. Черепанов, чолалыч К. Н. Пошеуев, В. П. Катков, буулуздор баш-карыкчы В. С. Цыганенко, станок ажилдап турар В. П. Шитников болгаш өскөлдөр-дө хун нормалын үргүлчү ажыр күссөдүн турарлар.

Тес-Хем районун көдөш иш-чилери күрүнеге 174 тонна дук садар планын 182 тоннага ажыр, азы эртен чылга ден-дээр 46 тонна хой кылдыр күссөткен. Район сүт сагары-нын тос айлар планын база күссөдөшкен. Бо талазы-биле ажил-агыйлардан «Чодураа» колхоз бугурулузун чыл планын күссөдүн алган.

Амы үеде кыштагалашкы-на белеткелдер чоруп турар. Мал чөс белеткээрине рай-он төвүнчү албан органи-зациондары, бугурулузун черлери боттарынын үлүг-хуузу ки-ришп турар. Самагалдайын ал-бач-хаакчылары 305 тонна си-генши, муу-муу моонак бу-дук-бүрүчү колхоз, совхозтар-га белеткел берген. Организа-циондарын райкуссомунун куйтура кылдыр, ПМК-1070, милиция, кинофикация чер-лери, харышыл беддери болгаш өскөлдөр-дө илдепкей ажил-даар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ТЕМП ЧҮГЕ ООЖУМУЛ?

Танды сынбарынын кыры-нда хар чапкан. Иччанап эртен, кешке соогу аажок. Агаар-бойдустун ындыг бай-далы тараажы бүрүтүн улам да-лаштырып турар. Иччала-даа Тока аттыг совхозтун та-раажылары ол конгус далаш-тырбай турар. Анза чижек кылдыр ажил-агыйнын ажил-ишчи хуунден ваз чижектен көрөш.

Сентябрь 10. Вторник. Хон-дур димирөөшкүнүн чазы чага-даа (чамдык черлерге долу-даа душкүлөөн), ол хун кодууна-ла аас хун болган. Иччала-даа механизаторлар, шөчө үнериче далашас-даа бөдүлөр. Совхозтун кол ин-женер И. М. Стагнин-да, кол агроном Ю. П. Атагов-ду-да ол дүвөрүлгөн. Маши-на-трактор мастерскаянын иш-тинде, оон ол-бо талаарында тургузуп каан комбайнар-ла эдерик. Чамдыктарынын элдери бар-даа, өскөлөрүн чөк-даа болтулар.

Ажил шагынын уезинде, артында-ла аас хун, оң ажыр комбайн совхозтун маши-на-трактор мастерскаянын иш-тинде чүтө туруп алганмы? Анза харын алары-биле кол инженер эртерин алгаш, мастерскаянын девискээрин кезип, комбайн бүрүтүн көрү-сү. Эш Стагнинин кол-ла чылдагаан кагар чүвеш — чаз болду. Ол ынды-ла ыи-наал. Оон-биле маргышпа-дык. Иччала-даа чазык чыл-дан кыккып, суржы анза-ла аян-төөлөр бол-биле кирип келген комбайнерлер база бар. Олар комбайнерин тургузуп каап, анза калың-даа тех-никтиг ажаала, хыналда кыл-бай, арага суруп чоруй бар-гылаш. Оларын чамдыктары дүш соонда ээрич келги-

лээ. Ажил шагынын уезин-де бевин тараа шөчөгө ээрич келер механизаторлар тургулаш. Оларга П. Бутан-ев, Н. Богданов хамаарыш. Бутанев комбайнын ээрич башкарып чораш, комбайн-нын хөпөөнөкчилигин соон чалгы үрей үстүрүп алган. Ол эштерин бригаданын ху-рамына сайгарып, чуталаажып көргөн.

Совхоз тараа ажаалдаын эгелде-ле элөөн үр апарган. Иччала-даа мында ижи өрт-үптөр түнөөдөр чок. Бугу ажаап алыр 9000 гектар та-раанын чүтлө 1200 гектарын ажааган. Ол иштин ажаап алыр тараанын чүтлө 13 хуу-зур. Топ сабырнын шапында 460 тонна тараанын ажыр черде төп каан. Ичча-гай чазы чаага-ла оң эде сайгарып, каган ажил кылын шүүдөшкөн. Шада оң кур-галыр сунжика чок. Чаа су-шылканы эртен чылын тудуп эгелде-даа ам-даа ажилгалга кырыбөөн.

Ажил-агыйнын төвүндө ирак эвеште бир дугаар брига-дага (бригадир И. Галын) бардымыс. Тараанын ажаап каалкан төзөн гектар шөдүт кыдында 8 комбайнын беле тургузуп каан тур. Ажил чөк. А комбайнерлер суржы кир-гилей берген. Ажааган шөдүт шылары база багай: «челдер» артырып каан. «Дүне ажаап турган болгаш каалканын оон-дур» деп, кол агроном ба-за-ла ажилга харысалга чо-гун көргүтүп. Ол участкадан ирак эвеште база иш ком-байнын барааны көстүп түр, оларнын база-ла элдери чөк болтулар.

Дүжүт ажаалдаын оожум темпиги чоруп тура-

рынын кол чыдагаанын үе-дө? Бирөөдө, механизатор-ларын күш-ажылы багай организацион-биле ол та-йылбырлаттынар. Социалист чарышты калбартайп турар. Кижилерин мораль-дык болгаш материалдык со-нуургалыга хамаарышкан кемчелер алдынып турары оон илден. Ажаап алышкын эгелден бээр комбайнерлер ортузунга чарыштын түнөө-дөр чангыс каган үндүргөш, ара соксап каан. Ийде, та-раа ажаалдамын оң ажил-агый белеткел чөк кирип, комбайннардын болгаш өскө-дө техниканын септелгенин болду-чүтүрү-биле кылып албаны болур. Уште, артык кештер чогулдан туруш-куннар, үрелишкенин док-таамал болуп келген. Ажил-даа чогуур 38 комбайнын хун бүрдө оң шаа хвиреп ажилче үнөс тургулаш. Ич-чанап дүжүтүн салым-чолу билдиргиди удурутулган, орга-низацион чоруктан, ажил-иш-чи көдүрүлүүшүндө хамаар-жыр апарган. Ону ыччар кы-лып бугурулузун арзаны от союкта бар. А оңу боттан-дырарда, чазы-боранга бол-гаш өскө-даа чылдагаанбарга сыдак хан орбайн, тараа дөш демселди шап, минута са-нында күштелдери чутула. Чүтлө ыччар тайлөдө чедип алдынар дээрин совхозтун партия, комсомол, профсоюз ортузунга табылгылар, оларнын ортузунга социалист чарыштын дээштин калбар-тыр, тараажыларын хей-адын көдүрер талазы-биле боттут хемчелерин алыр дээринге бугуруур бис.

Ш. ДОРЖУ.

Чагаа парлаттынмаза-даа ХЕМЧЕГ АЛДЫНГАН

Эртен айда Монгуш-Тайга райондан редакцияга чагаа келген. Районун хлеб быжыр-лар механикостаттинган тус-кай чери бар-даа болза бугу-руу турар хлевинин шынары дык куду деп ол чагаада биз-дел.

Респектосокутун баштаар черинч даргазынын аралак-чызы В. Гладининин бистин бижинисисе харызында:

Районун хлеб быжырар че-ринин багай ажилы хыналда-дан шыл болуп бадмыктатын-ган. Хлеб быжырар черин ажилы база быжырган хлев-инин шынары экиждерин-биле ол райоже хлеб быжыр-лар талазы-биле тускай эртем-тик технолог чораш. Ол анза хлеб быжырар черин бугу ажилдакчыларын практика-лаш, оларнын чамдык бил-

бейн турган чүддерин өөр-ет-кен. Түннелинде хлеб быжыр-ар черин санитария байдалы болгаш хлебтин шынары эки-жөөн.

Хлеб быжырар черде 40 тонна хөмүр-дөш, 20 кубометр олар ыштын алпарып дүжүргөн. Чуртакчы чөп чет-чир салыгы, эки шынарыг хлеб-биле хандырттыган.

Тоску беш чылда (1971—1975) Харьковтун тракт-ор заводунга (Украин совет республика) «Т-150» тракторларын бугуруп үндүрүр бугурулузун комплекс-тин тувары доостур. Кон-чуг улук цехти тудуп тур-гузуушкан, мында чаз маши-налар эптээр кол шуушту-рулга шугумун тургускан.

Илчирбе дугуйлуг «Т-150» трактор болгаш оң аназ дугуйлуг «Т-150Н» хөвир 165 эвт

нүштүг шимчедикчи-биле дериттинген. Делегяг практи-калынга эң баштай олар-нын кезеттери биле беддер-леринин 65 хуузу дөмөй бугуштуг болган, олар ыч-чанапш аажон азыглатуу-гарын. Чаа тракторлар бот-тарынын өгбеси «Т-74» трактордан ийи катап ажыр күчүлүг. Дугуйлуг «Т-150Н» тракторда хөвү ажилдарына таармыр, шал-пыннын чоруктуг трактор-биле нандыг-даа черге чо-руп, транспорт тыр-

тышын шынарларын че-дишкенин дүүштүргөн. Четче хемчөөлдиг болгаш беддер нөжүг тергилеге чээрби тонна хире чүштүг чорурол ол машина шыгы чөк орунтарга бевин шапта 30 километр хире шалпын чорурол. Тракторнун дөрт дугуя дөгөрө хөдөлир дөртлүг, ыччанапш ол шы-нал-ла кая-даа чөрүп бо-лур.

Трактор тиг-дыдык чөк, дааш эртерибес, чылыг ту-дар кабиналыг, олудун

трактористин дурт-сынынга таарыштырып алыр дерги-лик. Тракторнун шимчед

Африка тоолдар

ДЕЛЕГЕЙНИН ТУРГУСТУНГАНЫ

Эң эгезинде чер кырында сугдан өскө чүү-даа жок турган. Ол амылгы чүвө чок оранга Бумба деп кичи шыккан, чүгө аажок унут болгаш тул ак амытан чурттап чоралы. Бир катан оон ишти холчок арааш, хептерин божуп эгелээ. Бир дугарында хуну, оон соонда айны болгаш сымдыстары божжап.

куштар, крокодилден селескелер болгаш чыланнар, хойдан шунту мыйкыстыг амытаннар, бичин балыкчыгастан өскө балыктар, доос-карадан курт-кымсыкаак аймаа тавылган. Бумбанын бир огулу Ньюне Игуна ак кымсыкаактарыны божави. Аар божанымдан ол олген. Ньюне Игунаы хөөржүдөр дээш, ак кымсыкаактар эгезинин дилдиктен кара чер дилеп, ону кырында дувунге чедир колтарганнар. Шак мичаар хөрзүнүг чер тытып келген. Ийги огулу—Чел Бумба ачымың болардып четтикпейн баргап диярг амытаннары — төрөл. Унчу огулу Чонгага унштерин бодараткан. Бумба бүгү чүвөн бүдүргөнгө сөккыл ханып, чүгө ирбиштин кыс дунмазы кызаннашкынны кандыг-даа чүвөлөргө бачыт таварыштырып турарында таарышпайн, ону туткан, дээрже шөлүткен. Кижилер ол үедө отту билбес, мичанга кызаннашкынга мыла-кайла черже кээп, кижилерге отту бээрин чөпсээр берген каан. Кызаннашкын каржи болганымдан, черже баткаш, бир-ле чүвөн орттедилеп, дораян дээрже караш дээр турган.

ХУННУ ЭККЕЛГЕНИ

Мокелениң суурунга хүй неезде дегбес. Орта чүгө ай чырып, ону улус хун дээр турган Мокеле ачазындан айтырган: — Аңай, бузуу хун берга чырылас чүвө бе? — Чүгү чугаалап турарыңды билбес мен, дышпап көрбөз чүвө-дир!—деп, алазы харылаан. Ийчан огул болганга чугаалаан: — Чоруткан, кайы-бир черден хуну тып эккелгени. — Ол улуг хеме кылпн алган, хемин алмы-биле балыктар дээш, хемеге олуруп турда, ону арлар үгелектеген. — Кайнар баарыңар ол арлар?—деп айтырган. — Сөй-биле, Мокеле бир өвс селз хуну бербес бис дээш, селз дүзүлжүп, бүгү чүвөн кылды бис. — Ийчанг болза олурунар. Дамты-мелегей база сооп келген. Оон Мокеле айтырган: — Кайнар баарың ол, азы-мелегей? — Мен анаа өвс, бүгү чүвөн чорутер амытан мен. Бир өвс хуну чажырпаса, ону тып эккээр мен. — Ол база хемеге олурункан. Хемениң бажыга дээлгенди хонупкан, дужаган. — Чоруптаалыңар! — Сен кай баарың ол?—деп, Мокеле дээлгенден айтырган. — Херек анаар мен, хуну селз бербес дей берсе, ону оорлаш, дээрже үндүрүп каар мен. — Ол диярг амытаннар Мокеле-биле кады чорупкан. Дыкар эккелдигиң, эрикке чедип келгенер. Хемениң Мокеле өчү Боунагеге каапкан, болу, өчүктөри-биле суурже, оон баштыпчызыне чорупкан. — О-о, дээрги, мен хун са-

амп алып дээш, келдим — деп, Мокеле илеткэн. — Эки-дир, мүгө мээң огулм Якалаканы манаал. — Кажан Якалака чедип келдирге, ону Болумбуке айбылапкан. «Болумбу хоран толгаан суук чүдүл хаймыдырып, келген аалчылары олуру херек»—деп самыраганканы Мокеле дышыл каан, Болумбуу болу дилеп чорупкан. Мокеле биле Болумбу бот-боттары көржүп каан, мичакшы бергенер. «Болумбуу аныкшымын олуруп каар арта меле бер бе, түнү канчар чор» — деп, Болумбу болган. — Хорангың суг төктүп каар кылдыр саваның дүңү депкеш, Болумбу Якалаканы айтканын айтканын. Ол дораян Болумбу Мокелеге келгеш: «Камгаланыңар, сени болгаш сөзүң биле келгенерин олуру дээш менз хоран кылдырып аласты деп чугаалаан. Мокеле Болумбуга кады дээрин сүмөлз болумбу өөрүп чөпсөөршкен. Ол үедө азы-мелегей хуну кайла чажырп каанын тып алган. Дээлген хуну оорлаш, кады дээрже кылптың үлө берген. Якалака болгаш оон улустары Мокеле биле Болумбуу сүрүп-ле эгелзэн. Арлар сүрүктүлери көрүп каан, шыдажыр арга чок кылдыр шаңканыңар. — Ой, Боунагел! Бистер өчүктөр болгай бис, хемениң бер?—деп, Мокеле айтырган. Боунагелниң хемезинге олурункан, алынга чыгып келгенер. Эрикке оларга алазы уткуп алган. — Аңай, мен хуну эккелгеш дээрже салыптын — деп, Мокеле чугаалаан. Оортан бээр бо үеге чедир чун ургуду дээрде чырып, кижилерге чырыкты, чыгыны берип турар.

МОҢГУШ ЭМЧИ

Монгуш садикке ажин шичип, ойлап турган. Садиктиң эмчиси — Кулар Дадарованың урулгары шичтири шыккан, ажини аксын ажыттырып, чаак болгаш боостаа бестери суйбап көргүдөөн. — Кады, бээр турамы дээш, эжиниң хөрзөн, ооргаш шойбек ыш-биле мичаалагылаан. — Чүрөөм кайда-дыр?—деп, ажи айтырган. — Кайда чүвө ийик?—деп, Монгуш удур айтырган. — Сен көрбөс кижидир сен бе? — Көрбөй-дир мен. — Дуу мен шил стакап бузуп каарымга, угбам: «Черле чүрөө чок төлз дөн чүвө, Мзөн чүрөөм чок кижидир мен ийин. — Ачам чүрөө чок киж турбас дээр чораян. Сзөн чүрөөң база бар. — Ынчаарга ажи даяр керем, кайда-дыр? Монгуш эжиниң хөрзөн кичээгелгил диннаалаан, оон төжүнүң солагай талазыңа айтыр салаазын

үстүргөш: — Чүрөөн мында-дыр—деп амырап алтырган. Оларды дышпап турган кижиндикчи башкы каттырган, чугаалаан: — Монгуш, эр-хей-дир сен. Эжиниң чүрөөн шынап-ла тыттын. Ам столга барып олурунар, чөмөннөр силер, эмчилерин — дээш, оларны одерткеш чорупкан. Ол уругулар өзүп келгеш, эмчилер-даа болу берип болур. Оруу ажык. Чүгө чалгаарал болбас.

Х. СЕРЗЭ.

ИТПИКТИҢ ЫРЫЗЫ

Иштин черниң дыттарыңа Итпик үнү чаңгыланган: — Итпек-хойтпаң, бит-бит-бит, Арбыдазын, бит-бит-бит, Иштик-хырым, бит-бит-бит, Амыразын, бит-бит-бит! Чайны, Хунну мактаан итпик Чалгаз чокка салып орган: — Чайлагларның, бит-бит-бит, Чагайын, бит-бит-бит, Чаштар ойнаан, бит-бит-бит, Чараштарың, бит-бит-бит! Делегейге мөңгө чайны Демги итпик йорзөгилзэн: — Хар-даа, мыш-даа, бит-бит-бит, Хайы турун бит-бит-бит, Хамык бойдуз, бит-бит-бит, Наас болуң, бит-бит-бит! Ч. КАРА-КУСКЕ.

Ю. ЧУЛБДУМНУҢ «Амгы сайзана» деп фотозинаду.

СУББОТАДА НОМЧУНАР

БҮГҮ ЧЕРЛЕРДЕН

ССРЭ-нин Эртемдер академиясынын Иракын Чоюн чүкте ортем төвүнүң география талазы-биле Ожум океан институтунун ажылдакчылары Иракын Чоюн чүктүң ап-амытаннарынның эң-пе солун төдээлечилеринин бирээни—Гималай адынын «Сизе-бүрүткел» дооскан. Бистин чуртта ховар болуп турар ол амытанни камгалар талазы-биле бүгү хемчеглерин азыры шичирдеттинген. Иракын Чоюн чүктүң арылгында диярг амытаннарын өскө-даа төлзөктүлдери бар, олар чер бөмбүрзөонин апы-бүрү черлеринде «жөжүп» келгенер-дир. Чизээ, Уссурийин тагынаында непад күзениң—хара дээр бичи амытан, манчжур коданнар таварышкылар.

«КИЧЭЭНИНЕР: ДИИЧНЕР БАР»

Транспорт башкармачылыгына сагындырылгын чаа дөмдө: «Кичээниңер, диичлер!» дээр демдек Киргизияның найысмалынын кудумчуларында көстүп келген. Ол хөөрайда чартык муң ажыг ол чараш апычаштар чурттап турар болу боорге мындг хемчегти ала бергени ол. Ий чыл бурунгаар оларын Иесы-Куль чогууну иле бурдулуг арыларгадан ынаар кожуре берген турган болгаш олар анаа эки өөренип, хөөрайга төрүп өзе бергенин, Сесериктерде, Держинский болгаш Анык гвардия астыг, мын тараан кудумчуларда хөөрай чогууну арыларга бичи кара-кара каракчытаптар, сөдбегер кудумчустан кижиниң караңга бо-ла көстү бергилээр. Ол чаа кожуркүчүлери шкюлаалар чанында тургусулаан аң-амытаннар өчүктүлериң отрядтары шефтер турар. Хөөрайжылар оларга ынакшылды-биле белеткен каап көрүшкүлөргө чагай темпери октап берип турарлар.

ГОШКА ӨӨРЕНИ БЕРГЕН

НАРАГАНДА. («Правданың» корреспонденти В. Черепанов). «Самарский» совхозтун илек кадарчымы В. Ермаков чөөрен оту тудуп алган чанып келген, ону ол төдөдө тып алган. Оон бир бузу сына берген, мичанга өөрүдөн чыдып калганы ол болган. Каларчынын өг-бузаси ону азырап эгелзэн. Көсөк болганда, Гошка деп шолалап алганы ол чөөрен оту быжыгып, эттане берген. Оон соонда бир-ле катан ону ховзунче чана берип дээш, салып чорудуңкан. Оозу ховже маңап чоруй барган, мичаала-даа үр болбаанда дедир ап четкен. Кижилерге өөренип калган те-вирлиг. Мичанга чөөрен оту аң Ермаковтарда чурттап, уруг-дарыг-биле ойлап, мал-маган-биле кады чоруп турар болгаш мичаар-ла чурттап берген.

ШЫКТА ЦИРК

Күстүң бир азе хувунде чыра-бажы суурун чурттагычлары арын-шыраймын өөрүшкү долган чогуунда шыкче шуужуп турганнар. Делегейиң дөскөндир ойлан тыпа цирк багуу боттарынын уран чогадыкчы талантынын

чонга бараалгадып келгени бо. Тыва улустун культура тургузушкунуңуң ур өвс үжөн чылдар шичтине сайырап, хөгжөниң РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң улустун артисти Владимир Оскал-болта удурткан ол бөлүктүн иштинде хевирлиг, социалисттик утка-шынарың номерлери база хөрөмдөп турар. Шаг шаанда тыва улустун талантымы ала-чайгаар-ла чиде бөө турган. Инчаарга ам тыва улустун оту, кызы «ие көрбөзүн кызы көр», ала көрбөзүн оту көр» деп улустун чугаалажыры шыккан Совет Эвилелинин уаг хөөрайдарын, даштык чурттарын безиң эргип, кезип, ховар талантымын кайгатаан ат-сураа алган, аас-кежин бүргөндир. Тыва аялга чангылаңып үеге анык кыс Клара Дачай-оол шөйгөн чинге демирге ойлап, ону амангыр кырлап турда, бистин хову шөлдөрүнүн хөөрайлаан каш чүзүн мал, алдыны сарыг тараа, ырлап чылдар кадыр-каптал ак-көк хемнер карака көстүп кедир. Бо анык тыва мысты бузулг салым-чалангы артист деп чугаалап болур. Бөлүктө анык артистерниң өзүп олурары черде өөрүшүт. Артистер Тодаштай Ховемей олар эвир дег эрес-ашшагай ойвананын көдүкчүлөр магадаан. Акробатика көргүзүлгө анык орус артистер чараш ойналдыр. Чинге демир кырынга танчылары теп ойнары ховар номер-дир. Илде база-ла аныктар. Артист Болотова орус ырларны база-ла эки күтүскөн. Өөрүкчүлөр мурунуга артистин харымсалгазы бедик. Анык артистерин өөрдүн кижиндеринге Владимир Базыр-болонч Оскал-болту улуг үлүг-хузуң киргешин демдегээр ужурап.

3. КУУЛАР. ЧУРУНТАРДА: артистерин чинге демир кырынга көргүзүлгө (үстүндө чурукта). Анык артистерин акробатика мылч турары. Авторнуң фотолары.

ӨӨРЕНИРЛЕРГЕ

Кызылдың № 35 ортумак профессионал-техниктиг училищени дараазында салбырларга сургуулардың немелде чылдазын чарпап тур: Кол тудузгун мергелдеринин бирээни — чазанычлар салбырынга. Тудузларга хөөргөз болгаш амыралчы дөриг-хөөрселдерин чазап билер, ыш амыралдып кылдыр станоктарын амыралдып принципине чачкыкан. чазанылга кылдыларыңың канчаар кылырын билер, чазар чүүлдерин шыгылыг мыйкытарын үндүрүп аптар кылдыр 4-нү разрядтын чазанычкызын орта белеткеп турар. Ол шыкаш ыш чазар, чонар, хонголаа станоктары септел болгаш бизеп билгирине өөрдир. Конструкциялар монтажинктери. Маңа өөренип алган 3-4 разрядтың амыралчылары кан конструкцияларны элтеп тургузарын, бажың ханаларын салырын, слесарының болгаш канчаккыны кылдыр амыралдып билги алып апар. Ол шыкаш деталдарың болгаш чыып аптар конструкцияларың

хевирлерин билер, механизмнериң тургузуун болгаш оларны ажыгларының дүрүмнөрин, бажыңарың конструкцияларын аптаргы технологияны талазы-биле чурумнарын сагып билги мылдыр алаа өөрдир. Малайлар салбыры. Чүүл буру будуктарыны бедик шынарылгы мылдыр бууду шыдаар 3-4 разрядтың шөөрөлөңи амыралчылары борта белеткээр. Олар амыг үедө амыралдып турар шөөрөлөң амыралчылары машиналары амыралдып билер, ол амыралдырны органикжастарының талазы-биле мурунаны дүр-кумгалары билги алып апар. Уш чыл хуусаалыг ол өөрдилеге 8 класс билгилги, 15-16 харлыг уруглары болгаш оолдары хүлзеп алыр. Чангыс чыл хуусаалыг өөрдилеге ортумак эртемниң өөлдары болгаш уруглары база хүлзеп ап турар. Училищеге хүлзеп алдыган сургуулар хүнде үш натап халас чөмөннөр, хөп-биле база хандырап, Училищени доозарга ортумак профессионал-техниктиг училищеге доосканың дугайында туснай хевирниң диплому тыпсыр, тывыскан раз-

рядын барымдаалаан төлөвирлиг бир ай шөлзөни бээр, бүдүрүлгеге амыралдып баштайгы үш айында 45 хуу бедиткен болгаш дараазындагы ийи айда — 20 хуу бедиткен шалкыныг ажыл төлөвирин алыр. Училищеге өөренип келген үези амыл шамыга киирер. Дооңучулар дээш болгаш ортумак өөрдилеге черлеринче конурустан дааннар киирер эргелик. Иирерин кузунер директорунуң адынга чорудар билдирешкени-биле кады дараазында документилериң кожар: шкюла доосканың дугайында хөрөчипел (аттестат); төрүттүңгениң дугайында хөрөчипел ийинке, азы паспорт; шөригге келдиртир назылы-ың дугайында (өөлдар) хөрөчипел; Кызыл хөөрайның № 1 поликлиникасында медицина шызылгызы; 3x4 хемээлдиг 6 фото-чурук; шкюлазынааң характеристиказы; ада-изинден дагынынга. Училищениң адреси: Кызыл хөөрай, Магистральна кудумчуу, бажың № 1, телефоннар №№ 21-09, 54-14.

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ «НАЙРАЛ»: «Камонун соолуг мадырлыг чоругу» 10.00, 11.35, 13.50, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда. «ПИОНЕР»: Киночымыды 9.00, «Вита», Маши болгаш дайың чадаг шериниң дугайында» 10.30, 11.25, «Жребий» 12.05, 16.15, 18.05, 20.25 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Бокстун начынары» (1-ги, 2-ги сериялары) «ВОСТОК»: «Халуу сал, өңүк» 15.00, «Мерелде», аргим» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда. ЧАГЫТ КИНОТЕАТРГА: «Эрестин шак» 16.20, 18.10, 20.00 шактарда. АЖЫЛГА ЧАЛАП ТУР Амылтарны тудуг организацияларыңа ажылга хаара ту-дер сорулга-биле Кызыл хөөрайның шөлаларының 8, 10 класс доосканын амылга киирер дугайында беседалар кылыры-биле келирине «Тыва тудуг» трест чаалап тур. Амылга киирерин кузунер кадрлар килдизинге сентябрьның 13-тен 20-ге чедир 4 шактан эгелеп келир. Адрес: Красноармейская кудумчу, 76. «ТЫВА ТУДУГ» ТРЕСТ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Индекс 667000

Былма, Шетикин-Бравченко кудумчуу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторунуң 21-63, редакторунуң оралакчыларының 35-24, пропаганда редакцияны 23-54, сарымсалгалыг секретарының 23-35, партия амыралдык килдизиниң 37-13, культура елзизиниң 23-54, калээ амыралдык елзизиниң 21-47, улустун елзизиниң 22-64, чаза елзизиниң 41-27, явформация база совет тургузуу елзизиниң 20-60, бугал-терлерини 31-75, корреспонденттарының 27-41. Салам келбейт багылаңа 32-75 телефонго долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП УНЕР ТИРАЖИ 16056. ЧАГЫГ № 225. ТС-00731.